

ПРОФЕСІОНАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І ТУРИЗМУ

Анатолій Конох

Запорізький національний університет

Анотація:

У статті порушено проблему професійно-педагогічної компетентності майбутніх фахівців фізичної культури та їхньої компетенції зі спортивного туризму. Розглянуто зміст професійної педагогічної туристської підготовки як педагогічно адаптовану систему знань, умінь, навичок, загальнолюдських ідей і цінностей, професійно-гуманістичних орієнтацій та якостей особистості, універсальних засобів пізнання і гуманістичних технологій професійної туристсько-педагогічної діяльності. Доведено, що провідним орієнтиром у процесі формування змісту багаторічної системи підготовки у спортивно-оздоровчому туризмі є феномен освіти, яку майбутні фахівці здобувають у контексті сучасних форм діяльності туристичного змагання як закономірно організованого процесу та результату засвоєння й активного відтворення педагогом-туристом соціального досвіду, що реалізується у спілкуванні, освітній і спортивній діяльності. Як приклад наведено структуру, показники та рівні професійної освіти, розроблені автором статті.

Ключові слова:

професійно-педагогічна компетентність, структура, показники й рівні, майбутні фахівці, спортивно-оздоровчий туризм.

Анотация:

Конох Анатолий. Профессионально-педагогическая компетентность будущих специалистов физической культуры и туризма.

В статье рассматривается проблема профессионально-педагогической компетентности будущих специалистов физической культуры и их компетенции в спортивном туризме. Рассмотрено содержание профессиональной педагогической туристской подготовки как педагогически адаптированная система знаний, умений, навыков, общечеловеческих идей и ценностей, профессионально-гуманитарных ориентаций и качеств личности, универсальных способов познания и гуманитарных технологий профессиональной туристско-педагогической деятельности. Доказано, что в качестве ведущего ориентира в процессе формирования содержания многолетней системы подготовки в спортивно-оздоровительном туризме выступает феномен образования, которое будущие специалисты получают в контексте современных форм деятельности туристического соревнования как закономерно организованного процесса и результата усвоения и активного воссоздания педагогом-туристом социального опыта, который приобретается в общении, образовательной и спортивной деятельности. Как пример приведены структура, показатели и уровни профессионального образования, разработанные автором статьи.

Ключевые слова:

профессионально-педагогическая компетентность, структура, показатели и уровни, будущие специалисты, спортивно-оздоровительный туризм.

Resume:

Konokh Anatoliy. Professional and pedagogical competence of future specialists of physical culture and tourism.

This paper considers the problem of professional and pedagogical competence of future physical culture professionals and their competence in sports tourism. The author has studied the content of professional pedagogical tourist training as a pedagogically adapted system of knowledge, skills, human ideas and values, professional and humanistic orientations and personality traits, universal ways of knowing and humanistic technologies of professional tourist and educational activities. It has been proved that the leading hallmark in shaping the content of a long-term training system in the sports tourism is the phenomenon of education, which the future specialists obtain in the context of contemporary forms of tourist contest as a regularly organized process and the result of acquiring and active reproduction of the social experience by a teacher-tourist, which is obtained through communication, education and sports activities. As an example the structure, indicators and levels of professional education developed by the author of the article are given.

Key words:

professional and pedagogical competence; structure; indicators and levels; future professionals; sports and health-improving tourism.

Постановка проблеми. Ураховуючи системний підхід, зазначимо: якщо педагогічна майстерність є якісною характеристикою професійної практичної діяльності, то компетентність – це те якісне, що з'являється внаслідок практичної діяльності – уміння вчитися, працювати в колективі, приймати рішення та нести за них відповідальність, планувати й організувати свою роботу та роботу інших, спілкуватися з дітьми та дорослими, установлювати ділові контакти, виступати перед аудиторією.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У вітчизняній і зарубіжній літературі вищезначені знання й уміння характеризуються таким поняттям, як «компетентність особистості», яке досліджувалося В. Бондарем, Л. Васильєвою, С. Сисоєвою, Т. Сущенко та ін.

Аналіз робіт названих учених і практиків свідчить про те, що майже всі вони сходяться на

тому, що сутність поняття «педагогічна майстерність» визначає зміст і структуру професійної компетентності.

Професійна компетентність розглядається у сферах загальних і фахових знань, умінь і навичок учителя у школі, поза школою, у сім'ї, культурно-освітніх і оздоровчих закладах.

Зміст знань і вмінь класифікується за формами професійного призначення фахівця і напрямом його діяльності. Знання та вміння педагога спрямовуються на адаптацію учнів до спеціальних умов, оздоровлення їхнього внутрішнього світу, на формування в дітей необхідних здібностей тощо.

Однак у науково-теоретичній літературі та узагальненому педагогічному досвіді вищих навчальних закладів недостатньо висвітлюється питання професійної компетентності майбутніх фахівців і зовсім не розкривається проблема формування професійної компетентності

вчителів фізичної культури та їх компетенції зі спортивного туризму.

Формулювання цілей статті. Метою статті є розкриття професійно-педагогічної компетентності майбутніх фахівців фізичної культури та їхньої компетенції зі спортивного туризму (показники й рівні) у контексті вимог до знань і здібностей учителя сучасної школи та тих гуманістичних і гуманітаристичних перетворень, що відбуваються у ній.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дослідження цієї проблеми експериментальним шляхом забезпечить якісну підготовку майбутніх фахівців із фізичної культури й туризму.

На нашу думку, основу високого та достатнього рівня професійної підготовки фахівців зі спортивно-оздоровчого туризму становлять фундаментальні знання в галузі загальної вікової і соціальної психології та педагогіки; знання особливостей і методів навчання, корекційної та реабілітаційної роботи в різних соціумах; спеціальні професійні знання, уміння організувати процес навчання, спілкування з дітьми, виявлення особистісних, міжособистісних труднощів і конфліктів, організація і проведення масових і колективних дитячих заходів різної спрямованості тощо.

Професійний портрет педагога дослідниця Т. Сущенко доповнює творчістю. Вона акцентує увагу на тому, що педагог-творець – яскраво виражений ерудит, який чітко уявляє завтрашній день, діє не лише сьогодні, а й у майбутньому [1]. За структурою професійно-педагогічної компетентності, запропонованою Т. Сущенко, педагог не управляє (керує, організовує, контролює), а лише навчає та виховує. Цей аспект, на якому наполягає науковець, є цінним у світлі сучасних ринкових відносин у туризмі.

Дослідник В. Симонов пропонує визначити професійну компетентність педагога за п'ятьма чинниками: перший – організаторська діяльність; другий – особистісні якості педагога; третій – його навчальна діяльність; четвертий – виховна діяльність учителя; п'ятий чинник – навчально-пізнавальна діяльність учнів, її організація вчителем [2].

Ми поділяємо думку цього вченого, але частково. Вважаємо, що перший, четвертий і п'ятий чинники є сферою знань і навичок педагога за видами. Дрібнити їх недоцільно. Другий чинник – це особистісні якості, які формуються й виховуються ефективно тоді, коли майбутній фахівець мотивований на свою спеціальність, професію, має достатньо розвинений рівень рефлексивності. Тому найбільш близькими для нашого дослідження є погляди українських учених Н. Денисенко, В. Крижка, Л. Міщик, С. Павлютенкова, які розглядають компетентність за трьома сферами: операційно-технологічною (знання, уміння та навички), мотиваційною (спрямованість на дітей і професію, сформованість особистих якостей), рефлексивною.

Структурі професійної компетентності були також присвячені роботи таких учених, як В. Слободченко, А. Новікова, І. Булигіна та ін.

Дослідники твердять, що професійна компетентність передбачає усвідомлення особистісних потягів до діяльності, потреб та інтересів, прагнень і ціннісних орієнтацій, мотивів діяльності; розуміння своїх соціальних ролей; самооцінку особистісних властивостей і якостей, професійних знань, умінь і навичок, професійно-важливих якостей; регулювання власного професійного становлення.

Викладені вище ідеї щодо професійної компетентності були б невичерпаними, якби не розглядалися у структурі системного підходу до формування професіоналізму.

Кожна система має свої підсистеми та елементи. У системі професійної компетентності теж є підсистеми зі своїми елементами (цілями, завданнями, засобами, формами, функціями, принципами, методами). Ці елементи – дидактичні одиниці, які можна назвати компетенціями.

Такий підхід підкріплюється спеціалізацією, що сьогодні наявна в системі вищих навчальних закладів.

Розглянемо процес формування професійно-педагогічної компетентності та компетенції в педагогіці туризму й підготовці майбутніх спеціалістів цієї галузі.

Згідно з дослідженнями провідних російських учених М. Віленського, В. Жолдака та ін., педагогіка туризму – важливий розділ педагогічної науки. Окрім того, вона є і практичною діяльністю з виховання особистості у процесі підготовки спеціалістів із туризму.

Предметом дослідження педагогіки туризму, з одного боку, є виховання як засіб передачі туристам та екскурсводам набутих раніше цінностей (знань, моралі трудового й життєвого досвіду), а також цілеспрямоване зміцнення якостей особистості у процесі занять туризмом, розширення уявлень про культурну та природну спадщину. З іншого боку, предметом дослідження педагогіки туризму стає система туристської освіти як засіб передачі новим поколінням професійних знань, умінь і навичок туристичної діяльності.

Отже, необхідно проаналізувати поняття «професійна підготовка спеціалістів із організації туризму». Сутність і зміст професійної освіти в цій галузі розроблені такими науковцями, як С. Банішев, А. Маркова та ін.

У науковій літературі під освітою розуміється процес і результат набуття знань, пізнавальних умінь і навичок, формування світогляду та інших якостей особистості. Під навчанням – цілеспрямований процес взаємодії того, хто навчає (викладача, вчителя), і того, хто вчиться. Це і є процес здобуття людиною освіти.

Якщо освіта як така – це процес і результат оволодіння системою наукових знань, то професійна освіта є процесом і результатом

набуття специфічних знань, умінь і навичок, необхідних для опанування певної професії (у нашому дослідженні – менеджер туризму) та отримання відповідної кваліфікації.

Професійна освіта – цілеспрямований процес навчання і виховання в інтересах особистості, держави, суспільства, що супроводжується констатацією відповідності майбутнього спеціаліста певним державним освітнім рівням.

У нашому розумінні – це професійна компетентність, що складається з різних блоків знань, умінь і навичок. Отже, педагогіка туризму теж допомагає в підготовці кадрів для туристичної галузі. Вона реалізує такі завдання: навчити так, щоб повністю виконати соціальне та економічне замовлення на підготовку достатньої кількості кваліфікованих спеціалістів із туризму; вивчити, узагальнити та впровадити найкращі зразки вітчизняного і зарубіжного досвіду професійної туристичної освіти; розробити нові методи, засоби, форми і системи навчання, які сприятимуть створенню необхідної навчально-методичної бази для підготовки персоналу, здатного виконувати завдання, що стоять перед туристичною галуззю.

Таким чином, педагогіка туризму подібна до загальної педагогіки, тому такі характеристики, як «професійна компетентність», «компетенція», «педагогічна майстерність», властиві їй також.

Отже, узагальнюючи різні наукові підходи до професійної підготовки педагогічних кадрів, визначимо такі закономірності: професійна підготовленість педагогічних працівників повинна здійснюватися в єдиному освітньому просторі держави та за рівнями освіти з урахуванням системного підходу до формування феномена «педагогічна майстерність» (школа – педагогічний коледж – вищий навчальний заклад – школа – післядипломна освіта – школа); професійна компетентність як вищий рівень педагогічної діяльності складається із загальних і спеціальних блоків (компетенцій); блоки мають свої показники та такі ж сфери, що й компетентність, педагогічна майстерність: операційно-технологічну, мотиваційну, рефлексивну; спеціальні блоки містять різні види компетенцій, які становлять суть професії та зміст спеціалізації. Компетенції бувають загальні й функціональні (за видами діяльності педагога, його функціональними обов'язками).

Означені закономірності дали змогу нам говорити про необхідність формування професійно-педагогічної компетенції вчителя фізкультури та спортивно-оздоровчого туризму й на цій підставі розробити особисті концептуальні підходи з метою застосування їх у ході нашої дослідно-експериментальної роботи:

– у системі вищої освіти при підготовці майбутніх фахівців необхідно враховувати такі умови: факультети фізичної культури у процесі підготовки вчителів за спеціалізацією «спортивно-оздоровчий туризм» повинні орієнтуватися на подальший розвиток

педагогічної майстерності (вищий рівень компетентності та компетенції) за її ступенями. Перший ступінь – це молодий спеціаліст, який тільки адаптує свої знання та вміння до практичної педагогічної діяльності. Другий – педагог-майстер. Третій – педагог-новатор;

– у процесі підготовки спеціалістів у системі освіти України повинна реалізовуватися модель «вищий навчальний заклад – школа – післядипломна освіта – школа», оскільки головним орієнтиром є школа, де відбуваються ті самі процеси, що й у суспільстві;

– структура туристсько-педагогічної діяльності передбачає наявність таких компонентів: конструктивного, організаторського, гностичного, комунікативного, мобілізаційного, дослідницького, розвивального, знання яких є обов'язковими для майбутнього фахівця;

– у процесі формування педагогічної майстерності – однієї з умов успішної педагогічної діяльності у сфері фізичної культури – необхідним є оволодіння рухами в різних життєвих ситуаціях. Вважаємо, що саме це має бути головним компонентом у структурі професійно-педагогічної компетентності вчителя фізичної культури та компетенції менеджера з туризму;

– узагальнюючи різні інтерпретації професійної підготовки майбутніх фахівців із туризму, ми виокремили три основні якості, що зумовлюють ефективність професійної діяльності туриста-педагога. До них належать: знання; вміння, навички із вказаної діяльності; організаторські та комунікативні здібності, що є реалізацією творчого потенціалу педагога й засобом його мотивації та самовдосконалення. Усе це і становить компетентність учителя фізичної культури та компетенцію організатора з туризму. Знання стають надбанням учнів лише внаслідок їх взаємовідносин із тренером в умовах раціональної організації як окремого заняття, так і процесу фізичного виховання загалом.

Підкреслимо, що пріоритетним завданням підготовки майбутніх учителів за спеціалізацією «спортивно-оздоровчий туризм» є формування в них професійної компетентності з фізичної культури та компетенції організатора оздоровчого туризму.

Саме тому професійну компетенцію майбутнього фахівця зі спортивно-оздоровчого туризму ми визначаємо як рівень професійно-туристичної підготовленості, що виявляється в сучасних творчих формах виконання туристичної діяльності, глибоких науково-теоретичних знаннях про туризм у контексті фізичного виховання молодого покоління й вимагає прояву фізичних, психічних, інтелектуальних, духовних якостей і властивостей особистості.

Розкриваючи зміст поняття «компетенція з туризму», ми спираємося на наукові погляди П. Лесгафта, які є актуальними і сьогодні.

«Керувати фізичною освітою – справа дуже складна, – твердив учений, – хоча багато хто вважає це настільки простим, що з ним можна ознайомитися цілком ґрунтовно впродовж шести-восьмитижневого курсу навчання. Навпаки, організатор із туризму повинен бути добре освіченою людиною, оскільки сам пов'язаний із процесом викладання. Він зобов'язаний бути цілком дисциплінованою та стриманою людиною, яка чітко усвідомлює всі свої дії. Усе це нелегко і здійснюється тільки завдяки наполегливій і послідовній праці над собою».

Спираючись на концептуальні положення, ми дійшли такого висновку: сьогодні при підготовці майбутніх фахівців із фізичного виховання виникла гостра потреба в об'єднанні знань, умінь, навичок і зусиль фахівців спортивно-оздоровчого туризму для вироблення єдиної системи підходів до підготовки туристів і керівництва туристськими групами. Розв'язання цієї проблеми є неможливим без базового компонента формування фізичної культури туриста, його базової освіти. Професійна туристська освіта лише нещодавно ввійшла до проблемного кола педагогічних досліджень, позитивні результати яких уже очевидні.

Водночас, зміст професійно-педагогічної туристської освіти не має в педагогічній науці систематичного й аргументованого висвітлення, що породжує ряд суперечностей між теорією та потребами сучасної практики. Наша багаторічна практика професійної підготовки туристських кадрів у Запорізькому національному університеті дала змогу нам розробити структуру підготовки фахівців зі спортивно-оздоровчого

туризму як на базі вищої, так і середньої спеціальної освіти.

Висновки. Зміст професійної педагогічної туристської підготовки є педагогічно адаптованою системою знань, умінь, навичок, загальнолюдських ідей і цінностей, професійно-гуманістичних орієнтацій та якостей особистості, універсальних способів пізнання і гуманістичних технологій професійної туристсько-педагогічної діяльності. Провідним орієнтиром у процесі формування змісту багаторічної системи підготовки у спортивно-оздоровчому туризмі є феномен освіти. Вона здобувається майбутніми фахівцями в контексті сучасних форм діяльності туристичного змагання як закономірно організованого процесу і результату засвоєння та активного відтворення педагогом-туристом соціального досвіду, що проявляється у спілкуванні, освітній і спортивній діяльності. Гносеологічний і ціннісний зміст професійно-педагогічної компетентності фахівця дає можливість диференціювати освітній простір і рівні сформованості професійної компетенції майбутніх інструкторів туризму шляхом реалізації педагогічних функцій навчання, виховання й розвитку індивідуума на основі розроблених програм.

Подальшого вивчення потребує проблема теоретико-методологічного обґрунтування педагогіки і психології спортивно-оздоровчого туризму у зв'язку з посиленням уваги до професійної підготовки фахівців з інтегрованими професіями, а також маркетинговими дослідженнями стосовно потреб країни у кваліфікованих фахівцях фізкультурно-туристського спрямування.

Список використаних джерел

1. Суценок Т.І. Управління позашкільним педагогічним процесом /Т.І. Суценок. – Запоріжжя: ЗОІПП, 1993. – С. 40.
2. Симонов В.П. Педагогический менеджмент. 50 НОУ-ХАУ в области управления образовательным процессом / В.П. Симонов. – М.: РПА, 1995. – 226 с.
3. Цошанов М.П. Дидактическое конструирование гибкой технологии обучения / М.П.Цошанов // Педагогика. – 1997. – №2. – С. 26.

Рецензент: Максимов О.С. – д.пед.н., професор

Відомості про автора:

Конох Анатолій Петрович

Запорізький національний університет
вул. Жуковського, 66, м. Запоріжжя,
69600, Україна
doi:10.7905/нвмдпу.v1i12.848

Надійшла до редакції: 06.05.2014 р.
Прийнята до друку: 19.05.2014 р.

References

1. Sushchenko, T. I. (1993). *Management of out-of-school pedagogical process*. Zaporizhya: ZOIPP. [in Ukrainian].
2. Simonov, V. P. (1995). *Pedagogical management. 50 NOW-HOW in the area of educational process management*. Moscow: RPA. [in Russian].
3. Tsoshanov, M. P. (1997). *Didactic constructing of the flexible technology of teaching*. Pedagogika. 2. [in Russian].